

AŞKIN YIPRANMA PAYI

Elele Dergisindeki Yazılar ve Söyleşiler 1976-1985

Tomris Uyar (İstanbul, 15 Mart 1941 - 4 Temmuz 2003) İlkokulu Taksim'deki Yeni Kolej'de (1952); ortaokulu İngiliz High School'da (1957); liseyi Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde (1961) okudu. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne bağlı Gazetecilik Enstitüsü'nü bitirdi (1963). 1987'de Boğaziçi Üniversitesi'nde "Çağdaş Öykü ve Türk Öykücülüğü" adlı seçmeli bir ders verdi. Ü. Tamer ve C. Süreya ile birlikte *Papirüs* dergisinin yayınına katıldı. 1968'den itibaren İngilizceden altmıştan fazla kitap çevirdi; Türkçeye dünya yazınından yapıtlar kazandırdı. *Yürekte Buğağı* ile 1980, *Yaza Yolculuk* ile 1987 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı; *Güzel Yazı Defteri* ile 2002 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'nü kazandı. 2011'de 70. yaşı dolayısıyla Mimar Sinan Üniversitesi'nde bir sempozyum düzenlendi. 2002'den bu yana Yapı Kredi Yayınları'nda olan Tomris Uyar'ın bütün kitapları Delta dizisinde yayımlanmaya devam ediyor.

Yapıtları

Öykü: *İpek ve Bakır* (1971), *Ödeşmeler ve Şahmeran Hikâyesi* (Nedim Günsür'ün resimleriyle, 1973), *Dizboyu Papatyalar* (1975), *Yürekte Buğağı* (1979), *Yaz Düşleri / Düş Kışları* (1981), *Gecegezen Kızlar* (1983), *Diz Boyu Papatyalar* (Toplu Öyküler, 1984), *Dön Geri Bak ve Rus Rulleti* (2 cilt Toplu Öyküler, 1985), *Yaza Yolculuk* (1989), *Sekizinci Günah* (1990), *Otuzların Kadını* (1992), *İki Yaka İki Uç* (Gençlik Öyküleri: Seçmeler, 1992), *Aramızdaki Şey* (1997), *Güzel Yazı Defteri* (Ali Arif Ersen'in resim ve fotoğraflarıyla, 2002), *Metal Yorgunluğu* (Haz.: Handan İnci, Doğan Kardeş Seçme Öyküler, 2009).

Günlükler-Denemeler-Eleştiriler: *Gündökümü 75* (1976; eklemeler yapılarak *Sesler, Yüzler, Sokaklar* adıyla 1981'de, *Gündökümü (1975-1980): Bir Uyumsuzun Notları*, adıyla 1990'da yeni basımları yapıldı), *Günlerin Tortusu: Bir Uyumsuzun Notları* (1985), *Yazılı Günler (1985-1988)* (1989), *Tanışma Günleri / Anları (1989-1995)* (1995), *Yüzleşmeler: Bir Uyumsuzun Notları (1995-1999)* (2000), *Gündökümü: Bir Uyumsuzun Notları* (2 cilt toplu günlükler/yazılar, 2003), *Kitapla Direniş: Yazılar, Söyleşiler, Soruşturmalar* (Haz.: Handan İnci, 2011), *Aşkın Yıpranma Payı* (Haz.: Handan İnci, 2015).

Handan İnci İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunu. 1993'ten bu yana Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır. Makaleleri *Varlık, Kitap-lık, Hürriyet Gösteri, Milliyet Sanat, Eşik Cini, Türk Edebiyatı, Tarih ve Toplum, Adam Sanat, Türk Dili, Sanat Dünyası, Notos...* gibi dergilerde yayımlanmıştır. Kitap halinde basılmış çalışmaları: *Cevdet Kudret'e Mektuplar* (İ. Kudret ile, Ümit Yayınları, 1995); *Felsefe-i Zenan / Ahmet Midhat* (Arma, 1998); *Şiir ve Hakikat / Beşir Fuad* (YKY, 1999); *Menfa / Ahmet Midhat* (Arma, 2002; Kapı, 2013); *Bir Gül Bu Karanlıkarda / Tanpınar Üzerine Yazılar* (A. Uçman ile, Kitabevi, 2002; 3F, 2008); *Roman ve Mekân / Türk Romanında Ev* (Arma, 2003); *Şimdi Seni Konuşuyorduk / Selim İleri Kitabı* (Doğan Kitap, 2007); *Türk Edebiyatının Oyun/Bozunu - Oğuz Atay'a Armağan* (İletişim Yayınları, 2007); *Metal Yorgunluğu / Tomris Uyar'ın Öykülerinden Seçmeler* (YKY, 2009); *Oğuz Atay İçin / Sempozyum Kitabı* (E. Türker ile, İletişim Yayınları, 2009); *Ahmet Hamdi Tanpınar* (A. Uçman ile, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2010); *Kitapla Direniş / Tomris Uyar'ın Yazıları ve Söyleşileri* (YKY, 2011); *Dünyam / Tanpınar Foto-biyografisi* (Küçükçekmece Belediyesi, 2012); *Orpheus'un Şarkısı / Tanpınar'ın Romanlarında Aşk ve Kadın* (YKY, 2014).

*Tomris Uyar'ın
YKY'deki kitapları*

- İpek ve Bakır (2002)
Güzel Yazı Defteri (2002)
Ödeşmeler ve Şahmeran Hikâyesi (2003)
Gündökümü, Bir Uyumsuzun Notları I (2003)
Gündökümü, Bir Uyumsuzun Notları II (2003)
Yürekte Bukağı (2004)
Dizboyu Papatyalar (2004)
Gecegezen Kızlar (2005)
Yaz Düşleri Düş Kışları (2005)
Otuzların Kadını (2005)
Sekizinci Günah (2005)
Aramızdaki Şey (2006)
Yaza Yolculuk (2006)
Kitapla Direniş (2011)
Bütün Öyküleri (Delta, 2014)
Aşkın Yıpranma Payı - Elele Dergisindeki Yazılar ve
Söyleşiler 1976-1985 (2015)

Doğan Kardeş

Metal Yorgunluğu - Seçme Öyküler (2009)

TOMRİS UYAR

Aşkın Yıpranma Payı
Elele Dergisindeki Yazılar ve Söyleşiler
1976-1985

Hazırlayan
Handan İnci

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 4500
Edebiyat - 1275

Aşkın Yıpranma Payı - Elele Dergisindeki Yazılar ve Söyleşiler 1976-1985
Tomris Uyar
Hazırlayan: **Handan İnci**

Kitap editörü: **Murat Yalçın**
Düzeltilen: **Cennet Türker**

Kapak tasarımı: **Nahide Dikel**
Sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Gülçin Erol Kemahlıoğlu**

Baskı: Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi
A Blok Kat: 2 34310 Haramidere / İstanbul
Telefon: (0 212) 412 17 00
Sertifika No: 12026

1. baskı: İstanbul, Ekim 2015
2. baskı: İstanbul, Nisan 2016
ISBN 978-975-08-3447-9

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2015
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Kemeraltı Caddesi Karaköy Palas No: 4 Kat: 2-3 34425 Karaköy / İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş • 9

Yazılar

- Değişen Çağımız ve Bayramlar • 17
Beşiktaş Deyince • 20
Yılın İlk Günü • 23
Tarabya, Eskiden • 25
Sevmeyi Bilmek • 28
Göç • 30
Çiçek Pasajı Hikâyeleri • 33
Evet'li Bir Dünya • 37
Analar Taş mı Yesin? • 40
Şenliğin Yolu • 43
Tatilde Soru Yağmuru • 46
Geçmiş Diriltilmeli mi? • 49
Bizim Sonbaharlarımız • 52
54'üncü Yılda • 55
Kadının Hangi Hakları? • 58
Kozayı Çatlatmak • 61
Üvey Sevgiler • 64
Oyuncakların Dünyası • 66
Veliler Toplantısında • 69
Aşkın Yıpranma Payı • 72
Okuma Alışkanlığı • 75
Babalar ve Ustalar • 78
Yaşamın İkinci Yarısı • 81
Sıcak ve Çıplak • 84
Yeninin Gelenekleşmesi • 87
İçimizdeki Tanrı • 90
Sevginin Koşulları ve Evcilleştirme • 93
Özürler ve Gerçekler • 96

- Yılları Geri Alın! • 99
- Güzel Çocuğu Değil, Çocuğun Güzelliğini Sevin! • 102
- Eğitimde “Yüklenme” • 105
- Egemenliklerin Bekçileri Çocuklar • 108
- Çalkantılı Yıllar... • 111
- Evlilik, Sevişmenin Sonu Değildir! • 114
- Bunca Acıya, Yokluğa, Yoksunluğa Karşın... • 117
- Saraylar Köyü • 120
- Her Koyun Kendi Bacağından Asılmaz! • 123
- Üç Genç Kız • 126
- Sağmalcılar’daki Anayasa’ya Aykırı Çocuklar... • 129
- 4 Yaşın Heyecanı • 135
- Bu Çocukları Unutmayalım! • 138
- Cinselliğin Sınırları • 142
- Karanlıkta Işıklar... • 145
- Sporun da Sporu Var • 148
- Minibüs Edebiyatımız • 151
- Günümüzün Kadınları • 154
- Çiçeklerle... Çiçekçilerimiz! • 157
- İşte Kadınlar Matinesi Budur! • 160
- Eylül Duygusu... • 164
- Süslü Erkekler... • 167
- Yakup’lar, Mehmet’ler ve Eğitim Koşullarımız... • 170
- Eşcinselliği Biliyor muyuz? • 173
- Resim, Müzik, Jimnastik... • 176
- Nisan Balığı... Mizah Anlayışı, Dünya Görüşü • 179
- Çocuklar, Yaşlılar, Dul Bayan ve Baylar • 182
- Yaz Günleri • 185
- Kadın... Kadın Sorunu • 187
- Yılın Değil, Yılların Ana-Babaları • 190
- Garip Bir Telaş • 193
- Şu Güzellik Yarışmaları • 196
- İnsan Olmanın Bedeli • 199
- Karamsarlık Tuzağı ve Terör • 201
- Saçma Sapan Ölmek • 204
- İç Dökmek... • 207
- İki İnsan Olarak • 210

- Duygusal Eğitim • 213
 Yaz Sıcığında... • 216
 Özel Olimpiyatlar ve Sağlık Fırtınası • 219
 Çifte Değerler • 222
 Bir Adım Ötede... • 225
 İhtiyar Dünya • 228
 Yeni İlişkiler • 231
 Çocukluğu Yitirmek... • 234
 Küçük Turuva Atları... • 237
 Baharla Gelen... • 240
 “İnsanat Bahçesi” • 243
 Bir İleri İki Geri... • 246
 Tüketim Toplumu... Tüketme Toplumu! • 249
 Yaz Kedileri • 252
 Müzikli Oyun mu, Müsamere mi? • 255
 Sünnet mi, İğdiş Etmek mi? • 258
 Düşlerin Bittiği An • 261
 Magazin ile Yaşamak... • 264
 Anılardaki Abartma Payı • 267
 Yaşamın Sürekliliği • 270
 Doğa Jandarmalığı • 273
 Haydin Bahara! • 276
 Nasıl Konuşuyoruz? Nasıl Yaşıyoruz? • 279
 Sıradan Bir Günde... • 282
 Aydınlanmadan, Aydınlatma Hizmeti... • 285
 Haberi Gençten Almak... • 288
 Çiğköfte Göstergesi • 291
 Onları ya Diskotek ya da Kuran Kursu Kaptı! • 294
 Ölümünün 46. Yıldönümünde Yalnız Bir Adam... • 297
 Kadın mı, Yazar mı?... • 300
 “Gelecek Kaygısı” • 303

Söyleşiler

- Ünlüler ve 1980’lerde “Kadın”
 Altan Erbulak’la • 309
 Nehar Tüblek’le • 312
 Ferruh Doğan’la • 316

Mengü Ertel'le • 319

Tan Oral'la • 322

Turhan Selçuk'la • 325

Çetin Altan'la • 329

Sait Sökmen'le • 333

Şahin Kaygun'la • 337

Ömer Uluç'la • 340

Halit Refiğ'le • 344

Erkeklerimizin Ortak Kuşkusu: Kadın, ya Çizmeyi Aşarsa? • 348

Ayın Konuğu: Ayten Alpman • 351

Sunuş

Tomris Uyar için kurulacak bir cümleye genellikle “Türkçenin en iyi öykücülerinden biri olduğu” bilgisiyle başlanır. Doğrudur. Ama cümlenin devamına, bu dilin en yoğun okuma tadı veren deneme ve günlüklerini yazdığı, çok iyi bir eleştirmen olduğu bilgisini de mutlaka eklemek gerek. Tomris Uyar’ın öykü dışı kalem verimleri en az öyküleri kadar derin iz bırakır okurda.

Deneme ve günlük yazılarından seçtiklerini çeşitli kitaplarda bir araya getirip yayımlamıştır Tomris Uyar. Bu kitaplar 2003’ten bu yana *Bir Uyumsuzun Notları / Gündökümleri I-II* genel başlığı altında YKY tarafından basılıyor.

2011 yılında Tomris Uyar’ın *Gündökümleri* serisine almadığı gazete ve dergilerde kalmış öteki yazılarını, *Kitapla Direniş* adı altında yayımlamıştım. Kitapta, Uyar’ın edebiyat incelemeleri, eleştirileri, denemeleri, polemik niteliğindeki bazı yazıları, anket ve soruşturmalara verdiği cevaplar ile söyleşileri yer alıyordu. Şimdi aynı çalışma sırasında derlediğim ve ayrı bir cilt olması gerektiğini düşündüğümüz için *Kitapla Direniş*’e katmadığımız *Elele* yazılarını bir araya getiriyoruz.

Okurlar, ilk bakışta bu yazıları Tomris Uyar’ın ironik, duyarlı, derin yazılarına çok benzetemeyebilirler, ama okumalarını biraz ilerlettiklerinde tam da Tomris Uyar’ın kaleminden çıkmış diyebilecekleri, ona özgü bir bakış açısını ve anlatım inceliklerini hemen fark edeceklerdir.

Bu durum, genel okur piyasasına yönelik bir kadın/aile dergisi olan *Elele*’nin kimliğinden kaynaklanıyor. Edebiyat dışı bir dergide yazma düşüncesi Tomris Uyar’ı tedirgin etmiş önce. “Öneri gelince, düpedüz şaşırđım,” diyor günlüğünde, “yapabilir miyim acaba? Kolay değil; alıştığım çevrenin dışına çıkıyorum. Onlara bir şeyler iletmeye çalışırken dilimde ve anlatımımında bir yapaylık baş gösterecek mi? Yoksa kendim mi olacağım? (...) Oyduğum yataкта rahatça akarken bir dönemece gelmiş gibiyim” (*Gündökümü* I, s.154,155).

Dergide yazmaya başladıktan birkaç yıl sonra, kaygısının çok yersiz olduğunu, aksine bu işin toplumun değişik kesimlerini tanıması için kendisine katkı da sağladığını söyleyecektir:

“*Elele*’ye ilk yazdığım günlerde sudan çıkmış balığa dönmüş-tüm. Bir edebiyatçı olarak kurduğum üslubu, alışageldiğim yazma biçimini sürdürebilecek miydim? ‘Halka inmek’ gibi halkı aşağı-layıcı bir tutuma inanmadığımdan acaba okur bana alışabilecek miydi? Yazılarımda da bir edebiyat düzeyi tutturmaya çalışacağı-ma, aynı titizliği göstereceğime göre? Yazarlığımın bu iki parçasını inandırıcı bir bütünde toparlayabilecek miyim? Zaman bu kuşku-larımın yersiz olduğunu gösterdi. Üstelik *Elele*’ye yazmaktan, ede-biyat dergilerine yazmak kadar keyif almaya başladım! Bu dergide seslendiklerim, başka dergilerde seslendiklerim olmayabiliyordu. Onların dergiye yolladıkları mektuplardan bir yazar olarak çok şey öğrendim, toplumumu daha iyi tanıdım” (*Elele*, Nisan 1983).

Elele, büyük bir yayın grubunun Almanya’da çıkan *Eltern* der-gisiyle yaptığı işbirliğiyle yayımlanır. Kadın, aile, cinsellik, ço-cuk büyütme gibi konuları ele alan derginin içeriği yerli yazarla-rın kalemiyle Türkiye’deki okurlara uyarlanmıştır. Buna rağmen, 1976’nın Aralık ayında çıkan ilk sayısından itibaren konuları işleyiş biçimi çok cesur bulunur. Kendisini, “Nikâh masasından hamileliğe kadar genç anne babanın, beşikten buluş çağına ka-dar çocuklarının dergisi” olarak tanımlayan *Elele*, her ay “Annenin Ansiklopedisi”, “Seks Dünyamız” ve “Çitlenbik” gibi aile üyelerine ayrı ayrı seslenen ekler de verir. Yayım hayatı günümüze kadar gelen dergi, bu süreçte yönetim kadrosuna göre niteliğini giderek değiştirmiş, daha çok bir magazin yayını kimliğine bürünmüştür. Tomris Uyar’ın yazdığı dönemde, toplumun konuşmaya alışık ol-madığı bekaret, kürtaj, cinsel kimlik, doğum süreci gibi “hassas” temaları işleyen, özellikle kadın hakları konusunda okuru eğitmek amacını güden bir dergi görünümündedir.

Bu kitapta derlenen *Elele* yazılarının önemi, Tomris Uyar’ın öy-külerinde ince çizgilerle ilerlettiği, günlüklerinde ise nisbeten öne çıkardığı toplumsal eleştirisini, bu defa yazıların ilk katmanında gürül gürül akıtmasıdır. 1970’lerin ortasından 1980’lerin ortasına kadar, yaşadığı toplumda kadın ve çocuk hayatına dair aksayan ne varsa kavrayıcı bakışı ve güçlü eleştirisiyle bir bir elden geçirir Tom-

ris Uyar. Türkiye'deki sosyal hayatı dönüştüren ekonomik ve siyasi hareketlerin en etkili yılları diyebileceğimiz bu on yıllık dönemin, Tomris Uyar gibi bir yazarın kontrollü de olsa sözünü sakınmayan eleştirisiyle önümüze serilmesi, bu yazıları ayrıca dikkate değer kıyor. Bu yönüyle *Elele* yazılarında, özellikle Türkiye'nin aile ve kadın hayatını inceleyecek sosyologlar için değerli bir malzeme var.

1976 Aralık ayından 1985'in Ocak ayına kadar, toplam 96 yazı yazmış 13 söyleşi yapmıştır Tomris Uyar. Kadın hayatına dair hemen her konunun işlendiği dergide kadın sorunlarını kendi gözlemleri ve deneyimleriyle birlikte ele alırken özellikle çalışan kadınların yaşadığı güçlükler üzerinde durur. Çünkü ona göre değil ev kadınları "anketlerden ve araştırmalardan anlaşıldığına göre, çalışan kadınlar bile –meslek kadınları katına yükselmiş olsalar da– kendi sorunlarının bilincinde değildiler tam anlamıyla" (*Elele*, Haziran 1982).

Tomris Uyar'ın *Elele* yazıları ile *Gündökümleri*'ni bir arada okuduğunuzda birbirini etkileyen, besleyen bir yazı sürecinden geçtiklerini görüyorsunuz. Söz gelimi günlüğüne aktardığı bir haftasonu gezisi, *Elele*'de orta sınıf aile tipinin çocuk terbiyesine yönelik bir yazıya malzeme olur; ya da tam tersine, Sağmalcılar cezaevi izlenimleri, Beşiktaş'taki çiçekçilerle yaptığı röportaj gibi dergi için gerçekleştirdiği işler *Gündökümleri*'ne başka başka ayrıntılarla girer.

Yazıların yayımlandığı dergiye göre, Tomris Uyar'ın konuyu işleme biçimini ve dilini az çok farklılaştırdığını da söylemek gerek. Örneğin, *Gündökümleri*'nde kendisini karamsarlığa, hüzne daha rahat bırakan, umutsuz olmaktan çekinmeyen yazar, *Elele*'de seslendiği kesime karşı hissettiği sorumluluk nedeniyle daha derli toplu ve "umutlu"dur. Kendi ifadesiyle *Elele*'ye yazarken, karşısındaki kitlenin bilinçle seçilmiş bir "Tomris Uyar kitabı" değil, karma bir dergi satın aldığını aklından çıkarmaz. Bununla birlikte okuru, bu yazıların arkasındaki Tomris Uyar silüetini rahatça seçecektir.

Tomris Uyar'ın *Elele*'deki son yazısı Ocak 1985 tarihini taşıyor. Ancak ondan bir önceki yazıda, dergiyle yol ayrımına geldiğinin sinyalleri var. Yeni bir yönetim kadrosuna geçen ve yayın politikasını değiştiren dergi, kapağına ünlü kadın oyuncuların fotoğrafını basmaya, "cemiyet" denilen bir kesimin haberlerini konu edinmeye, magazin dozunu giderek arttırmaya yönelmiştir. Hedef kitlesi

yine “kadın” olmakla birlikte bu artık çocuğunu büyütme, evin geçimini sağlamaya, cinsel kimliğinin sorunlarıyla baş etmeye çalışan kadın değil, güzelliğe, giyim-kuşama meraklı, tüketici, modern şehirli kadındır.

Tomris Uyar, *Elele*’nin bütçesine sağladığı rahatlıktan söz etse bile (“her ay yazdığım tek yazı başına Göndükümü 75’in tümü için aldığım telif ücretini alıyorum” diyor *Göndükümü I*’de) burada yazma nedeni elbette ki başkadır. Kendi kitaplarına ödenen paranın on katını verdikleri halde, piyasaya yönelik kitap çevirmeyeceğini; inandığı edebiyata ters düşecek hiçbir iş yapmayacağı açıkça dile getirmiştir günlüklerinde. Onu *Elele*’de yazmaya yönelten öncelikli neden de toplumun belirli bir kesimine sözünü dolaylı da olsa iletme isteğinden başka bir şey değildir. Şöyle diyor, sözünü ettiğim sondan bir önceki yazısında Tomris Uyar:

“*Elele*’ye yazma önerisi aldığım günlerde yazar olarak bir kavşağa geldiğimi düşünüyordum. Ne de olsa gazeteciliğe bulaşıyordum bir anlamda. Bir yazımda da belirttiğim gibi sorularla doluydum: Edebiyat görüşümden ödün vermeden yüzü belirsiz bir okur kitlesine nasıl seslenebilirdim? Zamanla, o okur kitlesinin yüzü yavaş yavaş belirdi. En rahat yazılarımı (elbette kolay anlamında değil) onlar için yazdım. Derginin şimdiki yeni yüzü beni de yeni bir döneme getirdi. Eskiden beri alanlar mı alacaklar *Elele*’yi, yoksa yine, yeni baştan yüzü belirsiz bir kitleye mi sesleneceğim? Diyeceğim, yazarlığın temel sorunlarından biri kime, kimlere seslendiğimizdir. Kadın ya da erkek olmanız bu soruyu değiştirmez” (*Elele*, Aralık 1984).

Derginin yeni yüzünü edebiyatçı kimliğiyle bağdaştıramamış olmalı ki yazmayı sürdürmez Tomris Uyar. Yıllar sonra, piyasayı iyice kaplamış olan bu tür dergilerden söz açtığı bir günlüğünde, “imzasının sorumluluğunu taşıyan” yazarları bu dergilere karşı şöyle uyaracaktır:

“Ciddi edebiyat dergilerinin beş bin lira ödediği öykülere yüz bin lira ödemeye hazır bu dergiler. Üstelik üslubunuzda değişiklik yapmanızı, öykünüzü sulandırmanızı falan da istemiyorlar. Karşılığında üç bin lira aldığınız yazıları otuz bin liraya kapatmaya da razılar. Şimdiden ünlü edebiyat adamlarının bir bölümünü ele geçirmiş durumdalar. Şöyle bir soru geliyor akla: İmzanızın sorum-

luğunu taşıyarak bu yayın organlarında görünmenin bir sakıncası var mı? Batı'da yayımlanan bu tür dergilerde sık sık ünlü yazarların imzalarına rastlanıyor. Özellikle Norman Mailer, Henry Miller hatta Saul Bellow ya da Simone de Beauvoir ciddi incelemeleri, tatlı söyleşileriyle ayakta tutuyorlar bu dergileri. Bizde de olamaz mı? Hangi kopya aslı kadar başarılı olur? Orası başka” (*Gündökümü II*, s.54-55).

Denebilir ki Tomris Uyar; kadın, aile, çocuk sorunlarına sosyal duyarlık taşıyan bir mercekten yaklaşan *Elele*'nin ilk döneminde yazmaktan mutlu olmuştur. Sağmalcılar'daki tutuklu kadınların yaşadıklarını, el işi yaparak ailelerine kazanç sağlayan gecekondu kadınlarını, modern şehirde kendine yol çizmeye çalışan genç kızları, çocuğunu iyi yetiştirmek için uğraşan çağdaş kadının sorunlarını işlemeye istekli ve hazırdır. Bu konuda sık sık bir kadın ve anne olarak kendi deneyimlerinden de söz eder. Ancak *Elele* çizgisini farklılaştırınca durum değişir. Sesleneceği kitlenin başka bir yüzü vardır artık. Yazarken sınırlandırılmayacak dahi olsa devam etmek istemez.

Tam da Tomris Uyar'ca bir tavır.

Handan İnci

Yazılar

Değişen Çağımız ve Bayramlar

Bayramlarla ilgili yazılarda, bugünkü bayramların, eskilere kıyasla ne kadar sönük geçtiğini okuruz hep. “Nerede eski bayramlar!” gibisinden yakınmalarla başlayan anılardaki kırgınlık ve geçmiş özlemi, eski yaşamada bayram denilen törenin ne büyük bir yer tuttuğunu sezdirir bize. Yeni çoraplarla uyumak, yeni pabuçları ya-tağa almak, el öpmeler, mendil-şeker verip almalar, topluca yenen bayram yemekleri, atlıkarıncalar, bayrama özgü eğlenceler... Hepsi, bu büyük töreni, bayram gününü, yılın öbür renksiz günleri içinde pırl pırl kılma çabasının vazgeçilmez parçalarını oluştururlar.

— Hiç unutmam efendim, beybabamın takımından kumaş art-mıştı da valide bana kısa bir pantolon çıkartmıştı...

— O bayram, saçıma ilk defa kurdele takılmıştı efendim. Yıl...

Ama bu tür konuşmalar, eski insanların yılın öbür günlerini nasıl tekdüze ve yavan geçirdiklerini ele veriyor daha çok; bayra-mın getirdiği sevinçse, arka planda kalıyor. Bir kentte, bir kasaba-da, bir köy alanında kısıtılmış insanın, bayramlarda geniş yerlere, geniş duygulara yöneldiğini görüyoruz: Yeni giysiler, yeni semtler, yeni eğlenceler, yeni yüzler. Topluma karışma isteği.

Kurban Bayramı'nın ayırıcı özelliği de var. Eski çağlardan bu yana kişiöglü, taptığı Tanrıların öfkesini çekmemek, sırasında da patlayan öfkeyi yatıştırmak için kurbanlar adanmış, kurbanlar sunmuş. Zeytin, tahıl gibi temel ürünler –kansız kurbanlar– sunarak Tanrıların gönlünü kazanmaya çalışmış. Bazen de, efsanedeki Kral Agamemnon gibi, savaşa giden donanmasına gereken elverişli rüzgârı estirme uğruna, öz kızını kurban etmiş.

İbrahim Peygamber'in kurbanı, ileriye dönük bir dünya görü-şü getiriyor bizlere: Kurban olarak, bundan böyle, insanoğlunun seçilmemesi bildirisini iletiyor. Kurban kesecek kişinin mali du-rumunun elverişli olması koşulu (Hanefi mezhebine göre: Hür ve ikametgâhı bulunan biri); kurbanın kesilişinde, etinin dağıtılışın-da uyulacak kurallar; yoksulların gözetilmesi zorunluluğu, bu yeni

görüŖe değişik boyutlar kazandırıyor. Kurban tek kişinin, yani ke-sebilenin tekelinde değil artık: Paylaşılan, dağıtılan eti, yoksullarca yenilen bir kurban...

Gün geçmiyor ki, kişioğlu kendine yeni yeni ulaşılmaz hedefler aramasın, yeni bir aşamaya girmesin. Dünya da hızla değişiyor bu arada. Eskiden, gerçekleşmesi yüzyıllar alacak sanılan düşlerin şimdi on yıllarla elde edilebildiğini görüyoruz. Kişioğlu, durmaksızın yeniliyor kendini, ileriye atılmaktan yılmıyor.

Böyle bir çağda, inançla gelenekler, ancak yeni yaşama biçimlerine, yeni zevklere ters düşmedikleri sürece ayakta kalabiliyorlar. Katı kurallarla sınırlandırıldıklarında ya yozlaşıp gidiyorlar ya da hiç umursanmıyorlar, etkinliklerini yitiriyorlar.

Sözgelimi, günümüzdeki ana babalar, çocuklarına zaten sık sık giysi almak zorundaysalar, bayramda daha başka armağanlar seçeceklerdir doğal olarak.

Çalışan insanların dünyasında yaşıyoruz bugün, bayram günlerinin en belirgin özelliği, çalışanların dinlenme olanağı bulmasıysa, kentin gürültüsünden uzak, kuytu bir aşevinde ailece yenilecek bir öğle yemeği, tantanalı bayram yemeklerine yeğ tutulabilir, tutuluyor da.

Çocuklar, atlıkarıncaya binmek yerine, televizyon seyretmek ya da maça gitmek isteyebilirler. Televizyon köy kahvelerine bile girmişse, gündelik yaşamın doğal bir parçası sayılıyorsa, çocukları içine şeker konulmuş bir mendille hoşnut etmeye çalışmak biraz boşuna bir çaba olmaz mı?

Telefon denilen aygıt elimizin altında, uzaktaki dostlarımızı arayıp hatırlarını sorabiliriz, bayramlaşabiliriz. Mektup, kart atabiliriz. Çağdaş dünya, bu kolaylıkları sunuyor bize.

Ama biz, inançlarda esnekliğe ve yoruma hak tanımıyorsak, çelişkilere düşmemiz, ikiyüzlülüğe sığınmamız kaçınılmazlaşır. Konuk ağırlamaktan bitkin düşünce kapının zilini duymazlıktan geliriz, bozuk paralar azalınca, göz deliğinden bakıp kimlerin savuşturulup kimlerin savuşturulamayacağını kestirmeye çalışırız.

— Bizim kaç çöpçümüz vardı yahu?

— Ne bileyim? Şu son gelenle yedi oluyor.

— Demin uğrayan çocuğa söyledim, para verdiğimi arkadaşlarına duyurmayacak. Başa çıkılır gibi değil ki!

— Haklısın. Sen o zarflara da birkaç kuruş koy, bekçiler geldiklerinde hazır bulunsunlar. Bizim bekçi gelmişti, başka biri bekçiyim derse para verme sakın...

Bütün bu çelişkiler bir yana...

Günlerce önceden özenle beslenmeleri, allanıp pullanmaları gereken kurbanları, aç susuz halde apartmanların karanlık bölmelerine yığmak; bayram sabahı geç saatlerde gelen kurban kesim şirketinin alanlarda ya da ev bahçelerinde, gözler önünde ürpertici kıyım gösterileri düzenlemelerini sağlamak; hele hele, her gün et alabilecek maddi olanaklara sahipken evin günlük etini kurbanlardan çıkarmak, sanırım “kurban kesmek” değil, ufak bir bedel karşılığında göstermelik vicdan satın almaktır.

Aralık 1976

Beşiktaş Deyince

İstanbul'un en köklü, yerleşmiş, geleneklere bağlı semtlerinden biridir Beşiktaş. Hepimizin bir anısı vardır orayla ilgili. Daracık ara sokaklarıyla, kenti kuşatan beton yığınları arasında kalan tek tük ahşap, sevimli evleriyle, eski iskeleden kalkan küçük vapurlarıyla, canlı kıyısı, şenlikli çay bahçeleriyle, bütün geçmişimizi, o geçmişin değerlerini yansıtır gibidir Beşiktaş.

“Barbaros Meydanı” adlı şiirinde şöyle der Behçet Necatigil:

*Utandır da belki
Anasının sırtındaki
Yeldirmeden,
Kız bir adım önde gider
Sezdirmeden.*

Kıyıdaki sıralara geçen ana-kızlar, denize bakar; akşamüstleri, dolu fileleriyle eve dönen memur babaların yüzlerinden yorgunluk akar; kahvelerde, geniş kenarlı şapkalar giymiş emekliler gün boyunca nargile fokurduturlar; helvacılar, simitçiler, gezginci su satıcıları dolanıp durur ortalıkta. İzne çıkmış erler kol kola, kalabalıkta yitip gitmekten korktukları için, kimi zaman da el ele tutuşarak alanda gezinirler. Komşuluk hatırı, mahalle töresi hâlâ geçerlidir.

— Üsküdar'a motor, doldu doluyor! Atla bey amca! Aman düşeyim deme! Ben inip alayım seni, bekle!

Yaşamalarında büyük çalkantılar görülmeyen insanlardır bunlar ya, cumartesi günleri onları tanıyamazsınız. Cumartesileri pazar kurulur Beşiktaş'ta; İstanbul'un en renkli pazarı belki de. Postanenin oraya kadar taşar tezgâhlar. Ana caddede daha çok incik boncuk, turistik eşya, kartpostal satılır. On liraya taşlı yüzükler, kol düğmeleri, tükenmez kalemler, kasetler...

Pazara girer girmez de hazır takım elbiseler, şile bezinden, uzun, modaya uygun giysiler, parlak kumaşlardan bağırğan renklerde iç çamaşırları, üst üste yığılmış çizmelerle pabuçlar:

— Tekini bulabilirsen, bedava veririm abla!

Basmalar, naylon muşambalar, havlular, kremler, taş pudralar, kokular... Biraz daha ilerlediniz mi, başka bir dünyaya adım atmış sayılırsınız artık. Özellikle ayın ilk ve ikinci cumartesilerini kollayan dar gelimli memur eşleriyle İstanbul sosyetesinin ucuz alışveriş yapmakla övünen zengin hanımlarının alışveriş merkezidir bu bölüm. Beyaz işli yatak takımları, sofrta örtüleri, Avrupa'dan gelme ipekliler, simli kupon kumaşlar, tanınmış mağazaların etiketini taşıyan parlak başörtüleri, yün örgüsü şallar. Nişanlanmaya, evlenmeye hazırlanan genç kızları da görebilirsiniz buralarda.

Annelerin gözü daha çok ev eşyalarında. Boy boy tencereler, renkli cezveler bir ev kadınının ancak görünce evdeki eksikliğini kavrayabildiği binlerce ufak eşya.

Eminönü'nde, Mısır Çarşısı'nın oradaki çiçekçiler, cumartesi günleri toprak, gübre, tohum ve hazır saksı getiriyorlar pazara. Küpe, sardunya, karanfil, fesleğen, begonya en aranan çiçekler. Penceresinin dışında yağ tenekesinde bile olsa, çiçek yetiştirmeden edemiyor halkımız.

Pazarın ortasında serin bir bölüm var, bir açıklık. Sebzelelerin her türlü bulunuyor. En yeşil salatalarla rokalar, domatesler, diri turplar, pancar, kereviz yaprağı. Her an yeşil, ham bir kokuyla kaplı. Delikanlılarla pazarcılar bira fiçilerinin üstüne peynir, zeytin, domates koymuş, gülüşerek yemek yiyorlar. Pazarda herkes birbirine yardımcı. Bir satıcıyı tezgâhın başında bulamazsanız parayı komşusuna verebilirsiniz rahatça.

İnmeli sebzeçiyi orada tanıdım. Güçlkle yürüyordu ama neşeliydi; dostları arasında yaşamının rahatlığında. Bitkin ama güleç bir ihtiyar. Sebzeleri, yemişleri kocaman el arabasına bir renk ustasının titizliğiyle yerleştirmişti. Göge bakıyordu. Sık sık denizden esen rüzgâra kulak kabartıyordu; sebzelerine şöyle bir su serpiyordu arada; gençlerin şakalarını dinliyordu.

— Baba, demin sen yokken iki kilo boncuk fasulye aldı biri, parayı vermeyeceğiz bilesin!

— Canın sağ olsun oğul, canın sağ olsun!

O sırada gözü, kahveden çıkartılmış iskemlelerden birinde oturan başörtülü kadına ilişti. Yaşlı bir kadındı; yıllardır çamaşır bu-laşık yıkamaktan elleri tarazlanmıştı. Ter içindeydi. Yaz havasına

hiç uygun düşmeyen kalın bir palto giymişti; çorapları da kalındı. Genç kızlığından bu yana hep bu pazardan alışveriş etmiş, hep buradan giyinmişti besbelli. İhtiyarın geldiğini görünce, ayağa fırladı.

— Şey, baba, dedi suçlu bir sesle, balık aldım da...

İhtiyar hiç ses çıkarmadan bir demet roka seçti, bir yeşil salata; taze soğan ve turpla birlikte bir ipe geçirdi onları, kadına uzattı. Bir sessizlik oldu aralarında.

Kadın, başıyla teşekkür etti neden sonra, hızla yürüdü gitti. İhtiyar baktı arkasından.

Birbirlerini nereden tanıyorlardı, hiç konuşmadan anlaşabilecek kadar yakın bir dostluğu nasıl kurabilmişlerdi, kadın ihtiyardan daha iyi giyimliyken, neden bu armağanı kabul ediyordu?

Bir süre gençler de konuşmayı kestiler. Sonra kapısı açık kalmış bir arabanın kasetinden bir şarkı yükseldi. Eski kahkahalar duyuldu yine; pazar gürültüden geçilmez oldu...

Aralık 1976

Yılın İlk Günü

Yılbaşı kadar ilginç özellikler taşıyan bir başka şenlik var mıdır? Sanmıyorum.

İsa Peygamber'in doğum günü, Noel'le birlikte kutlandığından, yılbaşını çoğumuz Noel şenliklerinin bir uzantısı olarak görürüz ve ne gelenek, ne de görenek bakımından Hıristiyanlıkla uzak ya-kın bir ilişkisi bulunmayan toplumumuzda, bu kutlamayı anlam-sız buluruz. Gerçekten de, bu kutlamada Batılılığa özenişimizin, Batı geleneklerine sahip çıkmak isteşişimizin büyük ölçüde katkısı vardır. Resmi tatil günleriyle (bu arada, 1 Ocak'ın milli tatil sayıl-masıyla) ilgili yasanın, meclisten 1935 yılında geçmesi; yılbaşı şen-liğinin benimsenişinin, çağdaş uygarlığa ayak uydurma yolunda atılan bir adım olarak değerlendirildiğini gösteriyor.

Ne var ki bizim özel düşüncelerimiz, yılbaşı geleneğinin yur-dumuzda gittikçe yaygınlık kazandığı gerçeğini değiştiremez. Hele bu geleneğin hemen hemen bütün uluslarca kabullenildiğini düşü-nürsek, kökenine inmemiz gerek.

Bugün dünyanın büyük çoğunluğunun kullandığı Gregoryen takvimin (altı ay yaz, altı ay kış yaşayan alacakaranlık ülkelerin bile) ilk çalışmaları, İÖ 45 yılında yapılmış. Roma imparatoru Jül Sezar, eski takvimdeki günlerin karmaşıklığından yararlanarak, durmadan rütbe ve para isteyen rahiplerin baskısından kurtulmak için, 1 Mart olarak saptanmış eski yılbaşını, 1 Ocak'a çeviren bir takvim hazırlatmış; Jülyen takvim. Bugün mali yılbaşının mart başı sayılması, bize bu eski gelenekten mi kaldı dersiniz?

1582 yılında, Papa XIII. Gregorius yeniden düzene sokmuş Jülyen takvimini. Demek, ülkemizde 1 Ocak 1926'dan başlayarak resmen kullanılagelen takvimin ilk çalışmaları, İsa'nın doğumundan 45 yıl önce yapılmış. Bu durumda, İsa Peygamber'in kesin olmayan doğum tarihinin sonradan yılbaşına rastlatıldığını bile düşünebiliriz.

İnsanoğlu, hangi kıtada yaşarsa yaşasın, ta baştan beri törene tutkun bir yaratıktır. Töreni gereğince kutlayabilmek için de, Fran-

sız yazarı Saint-Exupery'nin deyimiyle, içini törene alıştırmak ister. Anmak istediği günü yalnızca resmi tarihiyle değil, duygusal tarihiyle de yaşamaya, hatırlamaya hazırlanır. Mevsim, hava hatta o gün giyilenler bile önem taşır o yüzden. Büyük kültürel ve duygusal farklılıklar gösteren ülkelerde aynı gün kutlanan yılbaşı, bu nedenlerden ötürü evrensel bir şenlik niteliğindedir.

Amerikalı yazar Truman Capote, "Bir Noel Şarkısı" adlı hikâyesinde, mahalledeki tanıdık esnafın yardımıyla yılbaşı pastaları yapan bir nineyle torununu anlatır; yaşamı son bulmak üzere olan bir ihtiyarla, dünyayı yeni tanımaya başlayan bir çocuğun, yoksullukları içinde, sevdikleriyle birlikte açtıkları bir sevgi savaşını. Pastaları sevdikleri kişilere yollayacaklardır, o kişi ister Churchill olsun, ister bir kasap.

Ünlü yazarımız Sevgi Soysal'ın "Deli Tank ve Çocuk" öyküsüne de bir göz atalım. Yılbaşı akşamı, eşyaya sevinmek isteyen, eşya tadı bilmeyen bir çocuğun, vitrindeki tanka uzanmasıyla başlayan olaylar dizisini, o tankların, yoksul çocukların eline geçinceye kadar verecekleri savaşları işler Soysal.

Çeşitli sanat dallarında aynı örnekleri kolaylıkla bulabiliriz, yılbaşının yalnızca evrensel olmadığını, yavaş yavaş ülkelerin özelliklerine göre "yerelleştiğini" gösteren örnekleri.

Yılbaşı kartlarındaki değişim, bize birtakım ipuçları verecek sanırım. Eskiden kartlar, beşikteki İsalar, Meryemler, haçlar ve Noel ağaçlarıyla süslüydü. Yıl, yaldızlı sayılarla yazılırdı. Kabartmalı Hıristiyanvari kartlar da çok beğenilirdi. Oysa artık yeni yılı güler yüzle kutlamaya yarayan şakalı, şaşırtmacalı kartlar görüyoruz. Ünlü ressamlarımızın resimleri, eski Türk minyatürleri, eski İstanbul sokakları, yılbaşı aracılığıyla elden ele geçebiliyor. Yılın ilk gününü kutlama ayrıcalığına sahip kentliler, başka uluslardan dostlarına o günde sıcak selamlar yollayabiliyorlar...

Tarabya, Eskiden

Çok eskiden değil, en çok on altı on yedi yıl önce, Tarabya, küçük bir balıkçı köyünü andırırdı. Kıyıda lüks yatlarla, hız motorlarına rastlayamazdınız şimdiki gibi. Renk renk takalar, küçük sandallar, eski Boğaziçi vapurları ve yelkenliler alırdı gözünüzü.

Küçük iskele, kaldırılmamıştı daha. İskelede vapurların yanaşması bile önemli bir olaydı; öylesine sessiz, kımıltısızdı kıyı. Vapurun arkasında beliren ilk köpükler, suya atlamaya can atan çocuklar, kapitanın selam anlamına gelen düdüğü. Koyun öte yanında kalan eski deniz hamamına yüzerek yarışmayı göze alan küçük, cesur yüzücüler, müthiş bir serüvene atılmanın coşkusuyla vapurun gelip gelmediğine bakarlardı yüzerken, çünkü vapur burundan öylesine beklenmedik bir anda çıkagelirdi ki, ölüm kaçınılmaz olabilirdi gerçekten. Çocuklara özgü bir serüven tutkusu: Ölümle yüz yüze gelmekten hoşlanmak, ama ölümün uzaklarda olduğunu sanarak avunmak.

Sabahları, gezginci satıcılarla, birbirlerine seslenen ev kadınlarının seslerinden başka bir gürültü duyamazdınız kıyıda. Çoğu ahşap ya da kâgir olan evlerden, ev içi giysileriyle inen, sabah uyuşukluğunu daha üstlerinden atamamış kadınlar, kıyıdaki basamaklara çöker, bir yandan balıkçılardan o gün yakalanan balıklar konusunda bilgi alır, fiyatları öğrenirken bir yandan da satıcıların geçtiği saatleri kollayarak taze sebze alıp hemen oracıkta, kıyıda ayıklamak keyfini tadarlardı.

Basamaklar, patates, fasulye, barbunya ayıklayan kadınlarla dolardı. Çocuklar yolun ortasına fırlasalar bile, telaşa gerek yoktu; sabahın o saatlerinde öyle az taşıt geçerdi ki ana caddeden.

Gün biraz ilerleyince, deniz hamamına doğru yola çıkardı gençler. Çantalar, güneş gözlükleri, sepetler, şapkalar. Şimdiki gibi bir beton yığını değildi deniz hamamı. Kadınlar için özel bir bölme vardı. Bir de ortaklaşa bölme. Çırpıntılı su, durmadan çöp taşırdı bu ahşap bölmelere, ama bizler çocuktuk ve ne çöp umurumuzdaydı, ne denize atılmış çürük domateslerle konserve kutuları...

Bizler, ille de büyük serüvenler yaşamaktan yanaydık da, evlerin yaşlıları, çay bahçelerine sığınırldı. İki üç lokanta, özellikle Karabet Efendi'nin karısı ve kızlarıyla birlikte işlettiği bahçe lokantası, sabahları ve ikindileri çay da verirdi müşterilere. Koca ağaçların serin gölgesinde, köşeyi döndünüz mü, yüzünüze şamar gibi incek rüzgâra çıkmadan önce biraz dinlenmek, soluk almak, kitap okumak, yün örmek için bulunmaz bir yerdi Karabet Efendi'nin kahvesi. Sonraları uzun süre, el değiştirmede de Boğaz'ın en ucuz ve en iyi lokantalarından biri olma sıfatını korudu. Yıkılan Tokathyan Otel'i'nin bitmez tükenmez yapımı sırasında, Tarabya büyük bir inşaat alanı haline gelince, lokantalar önce çayı kaldırdılar, sonra gelecekte yükselecek otelin müşterilerine göre fiyatlarını ayarlamaya başladılar. Otel daha yoktu görünürlerde, bir moloz yığınıydı...

Karadenizli işçiler, geceleri, tahta iskelelerin arasında bulgur kaynatıp hora teperlerdi. Bunca yorgunluktan sonra nasıl hora tepilebileceğini aklımız almazdı o yaşta; sonraları bu neşenin bir sonraki yorucu günü kolaylaştırdığını anladık.

Önlerinden geçerdik akşamları; bize yabancı gözlerle bakarlardı. Haklıydılar. Ermeni-Türk-Rum kültürleriyle yetişmiş karma-karışık çocuklardık; bizi deniz birleştirmiş, adam etmişti. Denizle içli dışlı olmayı başarınca, kültür ayrılıklarını da yenebilmiştik. Kireçburnu'na doğru yürürken, ıhlamur kokulu sert bir rüzgâr genzimizi yakardı. Kireçburnu daha o günlerde değişmişti. Eski romanların sonunda rastlanılan "Kireçburnu-1934" sözlerinin uyandıracağı duygularla hiç mi hiç ilgisi kalmamıştı.

Ama Boğaz'ın belki de en güzel yeri sayılabilecek Tarabya, "büyük bir lokanta" haline gelmemişti daha. Geceleri, lüfere çıkan sandallardaki ışıklar, kıyının en parlak ışıklarıydı diyebilirim.

Serüven tutkumuz, bizi hep elçilik bahçelerinden çiçek koparmaya iterdi nedense, Fransız Elçiliği'ndeki manolyalarla İngiliz Elçiliği'ndeki bulunmaz güller, başlıca hedeflerimizdi. Ne var ki bu iki elçilik arasında Madam Kristin'in evi dikilmişti. En büyük sınavı, bu evin önünden geçerken verirdik.

İnsanlar, yaşadıkları, soludukları iklime göre biçimleniyorlar. Madam Kristin ve iki kız kardeşi yıllardır bu ahşap yalıda oturuyorlardı; kimseyle görüşmezlerdi. Hiçbiri evlenmemişti. Levanten dediğimiz ailelerden geliyorlardı: Değişik bir kültür, bir yabancı-

lık. Türkçeyi öğrenememişlerdi ya da özellikle öğrenmemişlerdi. Bir tek su götürmez gerçek vardı yalnız: Üçünün de akıl dengesinde bir bozukluk olduğu.

Belki, uzun kış akşamlarında, rüzgârın pervazların içine üflelediği, denizin ahşap evin kapısına yüklendiği saatlerde, hep o küflü eşyalar ve bildik yüzler içinde yaşamaktan geliyordu bu hastalık. Çünkü birbirlerine hem düşmandılar, hem de birbirleri olmadan edemezlerdi.

Sayırsız söylentiler duymuştuk onlar üstüne. Sebzeçi, Madam Kristin'in arabadan hep bir şeyler aşırıldığını ileri sürerdi; kasap, çırağını onların evine yollamaktan çekinirdi; bakkala borçlarını ödememişlerdi.

Bir keresinde, Madam Kristin evine çağırdı beni; yürek çarpıntıları içinde gittim. Kız kardeşlerini, komşuların dediği gibi, bir odaya kilitleyip kilitlemediğini öğrenmek istiyordum. Her evde bir kırk birinci oda vardır ya! Bu söylenti, kız kardeşlerin ortalıkta hiç görünmemelerinden doğmuş olabilirdi; yine de ben onları kilitli odadan kurtarmayı iş edinmiştim kendime.

Garip bir evdi. Eşyalar, insanlarla birlikte eskimişti. Dayanılmaz bir hüzün kaplıyordu içinizi. En ucuz şeylerle en pahalıların yan yana duruşu, ailenin kaçınılmaz bir çöküşle sona ereceğinin belirtisiydi. Toz ve küf kokuyordu her an. Birden, ortada sandığım kadar korkulacak bir şey olmadığını anlayıverdim; gevşedim. Kırk birinci odayı aramak zorunda değildim artık!

Madam Kristin'in yangında yanmış izlenimi uyandıran uçları kırık kirpikleri, bakır çalığı lekelerle dolu yüzü, eskisi kadar korkunç gelmiyordu. Arkadaşlarıma neler neler anlatacaktım artık!

Beyaz tatlıyı yedim, suyu içtim. Tam kalkacaktım ki:

— Bir dakika, dedi Madam Kristin duru bir Türkçeyle, ıslığı mı duyarsanız, hemen gelin. Kardeşlerim beni öldürecekler, kimse inanmıyor ama öldürecekler! Işığı duyar duymaz koşun, olmaz mı?

Madam Kristin'i bir daha hiç görmedim. Öldürüldü mü, evle birlikte hepsi dağılıp gittiler mi, bilmem...

Sevmeyi Bilmek

— Anneciğim, ağaçları mı daha çok seviyorsun, beni mi?

— Tabii seni yavrum... Sevmeseydim, ay sonunda, o istediğin etekliği alır mıydım?

Çevremize bir göz atıp çocukların günlük harcamalarını hesaplamaya çalışırsak ürkütücü bir sonuçla karşılaşırız. Günde üç dört çeşit çiklet, gazozlar, meyve suları, şekerler, bisküviler, sonra en ucuzundan, en pahalısına kadar oyuncaklar, kötü kâğıtlara basılmış resimli romanlar. Yoksul-zengin bütün ailelerin çocukları, bu tür gereksiz tüketime tutkun. Bunda, annenin çocuğunu sevmede gösterge olarak “harcama”yı seçmesinin payı büyük elbet. “Ne kadar çok harcıyorsam, çocuğumdan ne kadar az şey esirgiyorsam, onu o ölçüde seviyorum demektir,” gibisinden bir inanış.

Anne-çocuk ilişkisinden söz açıldı mı, “sevgi” sözcüğüne sık başvurmaya alışmışızdır. Sevgilerin en yücesini, en kutsalını bu ilişkide görürüz çünkü. Yalnız çoğu kez kastettiğimiz, annenin çocuğuna duyduğu sevgidir, çocuğun anneye duyduğu değil.

Ama konunun bir başka yanı da var: Anne, çocuğunu severken geçmişini yeniden yaşıyordur bir bakıma; yeniden çocuk, ya da genç oluyordur. Kısacası, kendini çocuğuyla tamamlıyordur. Bu yüzden de, kimi zaman, gönlünce yaşayamadığı, tadını çıkartamadığı bir çocukluğu, bir gençlik çağını, kendi çocuğuna yaşatmaya çalışır. Sözcğelimi, bir zamanlar sinema oyuncusu olmak istediye, kızını film setlerine koşturur; tutucu bir aile çevresinde yaşamak zorunda kalmışsa, çocuğuna sınırsız özgürlük tanıyarak sevgisini kanıtlamaya çalışır; dar gelirli bir ailenin kızıysa, çocuğunun giyim kuşamı için parasını har vurup harman savurur, geçmişte çektiği yoksunluğun acısını böylece çıkartır.

Yukarıda sıraladığım örneklerdeki anneler, ne yazık ki “çocukları adına” en doğru tutumu benimsediklerini sanmaktadırlar; onun gelişiminde kendi kişiliklerini, kendi özlemlerini bir baskı ögesi gibi kullandıklarının bilincinde değillerdir. Oysa kesinlik-

ten, tutarlılıktan hoşlanan, akla yakın sınırlamalara gereksinme duyan çocuk, hepten başıboş, daha doğrusu sallantılı bir durumda bırakılırsa, güvensiz, mutsuz olacaktır.

Biliyoruz ki çocuk, önceleri, dünyaya alışmaya çabaladığı ilk dönemde, sıcaklık, yumuşaklık, sevecenlik, korunma, beslenme gibi kavramlar, gereksinmeler aracılığıyla tanır “sevgi”yi. Ama bir gün, annesiyle birlikte dış dünyaya karşı ördükleri koza çatlayınca, ne olacaktır acaba? İki yetişkin insan söz konusu olunca, sevginin gerçek anlamı ortaya çıkmayacak mıdır? İşte o zaman, doğal, olağan sayılan “sevgi”nin yerini, “sevmeyi bilmek” ustalığı alacaktır ister istemez; yaşamaya ayak uyduramayan, zenginleşemeyen doğal sevgi bağı, usul usul cılızlaşacaktır...

Sevmeyi bilmek, sevmekten çok daha önemli. Geçmişin bitirdiklerinden, geleceğin avuntularından kurtulup düpedüz sevmeyi öğrenmek. Sevilenin kişiliğini, özelliklerini kavramak ve bu özelliklerin ona yararlı biçimde gelişmesini sağlamak. Gözlemlemekten, vermekten kaçınmamak. Paylaşmayı öğretmek. Sevme duygusunun özünden alınan tatla yetinmek, başka bir ödül beklememek. Yani paylaşmayı öğrenmek.

Sıkça duyduğumuz deyimleri analım: “Saçımı süpürge ettim,” “Kan kustum, kızılıcık şerbeti dedim,” “Yemedim, yedirdim,” “Ana gibi yar olmaz,” vb. Çünkü anne, çocuğunu severken yalnız geçmişini bütünlemek değil, bir de geleceğini güvence altına almak kaygısını güdebilir. Hak ettiğini sandığı büyük bir ödülün peşindedir. Ödülü alamazsa hırçınlaşır, hakkının yendiğine inanır. Kimi zaman da ödülünü paylaşmaya kalkışacak herhangi birine –çocuğunun sevgilisine, eşine– düşman kesilir. Demek, sevmeyi bilmek için içgüdüsel kan bağı yetmiyor. Uzun süreli, yürek isteyen, yaman bir çaba “sevmek,” ama büyük ödül, zaten bu öğrenme sürecinin içindedir; uzakta değil.

İçgüdüsel sevgiden bir yaşam boyu sürebilecek sağlıklı bir dostluğa geçebilmek, annenin çocuğuyla tattığı o ilk sıcak ilişkiyi durmadan zenginleştirebilmek, ödüllerin en büyüğü değil midir?

Göç

Kamyon kapıya dayandı mı, bir telaştır başlar. Aslında telaş ve te-dirginlik, haftalar önceden başlamıştır, ama kimse sezdirmek iste-mez: Aman bir şey unutulmasın, önemli bir eşya arkada kalmasın. Kırılacaklar için gazete kâğıdı biriktirmeli. Bakkaldan boş peynir tenekesi, yağ kutusu isteyip almalı.

Peki, ya taşınırken yağmur yağarsa? Kitapları kutularda mı taşı-malı, üst üste dizip bağlayarak mı? Keşke vazoları, şekerlikleri falan önceden götürseydik. Ya da bugün bırakalım, bir ara gelip alalım.

— Sen kamyoncuya branda getirmesini söylemiş miydin?

— Yok canım, neden söyleyeyim? Hava pırlıl pırlıl.

— Bu mevsimde belli olmaz, bakarsın yarın yağışlı olur. Yeni masa ıslanmasın da... Aman canım, ben neden didiniyorum sanki? Senin kitapların, dergilerin ıslanacak nasılsa.

Bir yandan yorgunluk, bir yandan evden, mahalleden kopma-nın hüznü, yeni bir düzene alışıp alışamama korkusu, sinirleri iyice yıpratmıştır. Küçücük atışmalar, zararsız takılmalar, günlük çekişmeler birdenbire büyük sürtüşmelere yol açabilir. Hele göç, bir iki mahalle öteye, başka bir semte değil de, yeni bir çevreye, başka bir kenteyse...

— Telaştan komşulara uğrayıp vedalaşamadım daha. Bu gidişle vakit kalmayacak.

— Bakalım oradaki komşular nasıl insanlar? Anlaşabilecek mi-yiz onlarla?

Kapıya ilk indirilen denkler çok derli topludur genellikle. Yeni evde önce yataklar açılacağı için, yatak denklarına ayrıca özen gös-terilir. Temiz çarşaflar, kılıflar araya sıkıştırılır, üste eski çarşaflar-dan bir denk örtüsü sarılır. Yadırganan bir yatakta, daha ev sıcak-lığını taşımayan boş bir yapıda geçirilecek ilk geceyi atlatmada en büyük yardımcı bu denktir. Tencereler, taslar, pabuçlar; sandık-lara, plastik kovalara, sepetlere yerleştirilmiştir, üstleri örtülerek gizlenilmiştir, ev içinin özellikleri.

— Aman tornavidayı, farası, süpürgeyi, çivileri el altında bir yere koy, olmaz mı?

— Canım, unutursak, orada bakkal yok değil ya, yenisini alırız.

— Hava kararmış olabilir, belki bakkal yoktur yakında. Komşuları da tanımıyoruz ki.

Eski düzenin, bildiğimiz, alıştığımız şeylerin, bir bakıma kendi kişiliğimizin önemli parçalarıdır unutmaktan korktuklarımız. O yüzden de kamyona son yüklenenler, içler acısı bir dağınıklık içinde: Patateslerle soğanların arasında bir terlik teki (öbür tek kim bilir nerede?), bir kavanoz, bir fincan tabağı, yarım kilo şeker, tuz.

Çocuk plastik oyuncuğunu, ya da bebeğini getirir koşarak.

— Baba az kalsın bunu unuttuyorduk.

— Yavrum, sırası mı şimdi yani? Bir bu eksikti. Bırak, oradan yenisini, daha güzelini alırız.

Çünkü büyükler kendi geçmişlerinden kolaylıkla vazgeçemezler, ama çocuğun küçücük geçmişinin yoğunluğunu, kısalığından ötürü daha da önemli bir geçmiş olduğunu anlamaya yanaşmazlar.

Oysa en çok çocuğu etkileyecektir göç... Kendini ansızın hiç bilmediği bir dünyada, dost bildiği her şeyden, herkesten uzakta bulacaktır. Bu güçlülere karşı koymada, kendisini yeni çevreye kabul ettirmede elindeki tek silaha, üç beş yıllık yetersiz toplumsal ilişkileridir.

— Eski evin bahçesi daha büyüktü, değil mi?

— Çocuklar oynarken beni neden aralarına almıyorlar?

— Öğretmen adımı öğrenemedi daha, neden?

Bize yanıtları çok kolay bulunur gibi gelen bu sorular, onun için ne büyük önem taşıır!

Eşyalarımızı nakliyat şirketlerine taşıtarak göçün yorgunluğundan biraz olsun kurtulabiliriz, gelirimiz yeterliyse, evimizi tepeden tırnağa yeniden döşeyip eskilerimizi gözden çıkarabiliriz. Eski deneylerimizden yararlanarak kimlerle dost olacağımızı, kimlerden alışveriş edeceğimizi çarçabuk kestirebiliriz. Çocuk için göç, hüznü, büyük bir serüvendir. Yalnızca ona yaşamın beklenmedik olaylarla dolu olduğunu, yeni durumlarla baş edebilmek için kendi kişisel yeteneklerini zorlaması gerektiğini, kişiliğini ancak böyle bulabileceğini gösteren büyümlü serüven.

Bir de, yaşamları süresince iki üç kere ev değiştirmek zorunda kalanları bırakıp yaşamları “göçebelik” demek olan asker, memur, öğretmen ailelerini, sık sık başka kentlere, kasabalara atanan ya da sürülen, ortaya gelip çıktığında bile doğru dürüst ev bark sahibi olmayan karı-kocaları düşünelim. Aydın, bilinçli, kültürlü gençlerin çoğu kere bu ana babalar tarafından yetiştirilişine şaşmamak gerek. Onlar, çocuklarına, soludukları sağlıklı, aydın havanın her eve, her kente götürülebileceğini, korunabileceğini, güçlülere ancak el ele verilince karşı konulabileceğini öğretmiş ihtiyar gençlerdir.

Mart 1977

Çiçek Pasajı Hikâyeleri

İstanbullu olup da, Beyoğlu Çiçek Pasajı'nın havasını ciğerlerine çekmemek, rengini seyretmemek düşünülebilir mi?.. Ama her şey gibi, artık Çiçek Pasajı da başkalaşıyor...

Kimi semtler, sokaklar, evler kendi hikâyelerini kendileri yazıyorlar, öylesine değişik yaşamlar barındırıyorlar ki içlerinde. Hele İstanbul gibi, tarihsel kalıntıların günlük yaşamın bir parçası olduğu, gündelik ayrıntılarla kaynaştığı, dünyanın uzun geçmişli bölgelerinde, böyle yerlere daha sık rastlarız. Bakarsınız, eski imparatorluklardan kalma kemerin altından dolmuşlar geçiyor, biraz ötedeki devlet dairelerinde iş kovuşturan ya da iş gören yurttaşları taşıyorlar. Bakarsınız, çöp yığınlarının hemen yanı başında, paha biçilmez değerde bir duvar, bir sur yükselmiş, surun oyuklarında yoksullar yaşamaya çabalıyorlar. Derken dev bir otel, birkaç metre ötesinde ancak bir araba geçecek genişlikte bir yol; arkada, tepelerdeyse rengârenk bir gecekondu mahallesi.

Yapısında, kim bilir kaç hikâyeyi barındıran Çiçek Pasajı, bu ele avuca sığmaz, haşarı, başıbozuk, alımlı kentin kısa ve yoğun bir özeti gibi.

Bilenlerin anlattığına göre, bir zamanlar, yanık yağ, midye, içki kokan pasajda, çiçek sergileri varmış. Uzun tuvaletli, uzun eldivenli zarif kadınlarla smokinli, silindir şapkalı, bastonları gümüş saplı zarif erkekler siyah, parlak, rugan pabuçlarının topukları üstünde şöyle bir yaylanıp gece kokularını, keskin çiçek kokularını içlerine çekerek çiçekler içinde çiçek seçmeye çalışırlarmış. Pera az ötede; pastaneler ve Beyaz Rus lokantaları dönemi.

Ahmet Hâşim'in "*Cânân ki gündüzleri gelmez / Akşam görünür havz üzerinde*" deyişine şöyle karşılık veriyor Orhan Veli: "*Cânân ki Degüstasyon'a gelmez / Çiçek Pasajı'na hiç gelmez.*"

Toplumumuzdaki değişmeyi izlemede Çiçek Pasajı'nın yavaş yavaş bir gösterge niteliği kazandığını görürüz. Kahvelerdeki, pastanelerdeki soğuk aristokrasiden bezeli aydınlar, yeni

bir soluk ararlar; Pasaj da kişiliğini böylece bulur. Yaygın bir komşuluk düzeni başlar. Herkesin paylaşmaya, söyleşisine can attığı bir komşuluk, bir dostluk düzeni. Midyeciler, kokoreççiler, karides-pavurya satıcılarıyla şairler, yazarlar, filmciler iç içe yaşamaya başlarlar. Gündüzleri ve yaz öğleleri serinliği, püfür püfür esen rüzgârıyla, kışın kuytululuğuyla gözdedir Pasaj. Bira fıçılarının üstüne çöküp çekme bira içen delikanlılar, yorgun memurlar, artık yalnızca kadınlı masalara çiçek uzatmaya çalışan çocuklarla, kadınlarla, bir Sait Faik'le, bir romanın, bir filmin, bir şiirin bir bölümüyle, bir dönemle, bir Mösyö Robert ile, bir Dürnev Tunaseli ile, Kemaliyeli bir Entelektüel Cavit'le birleşir, bütünleşirler:

*Siz kıvarsınız başka, irin gibi yüzü,
Çiçekçi kadın gelir.
Çoğaltır bardaktaki hüznü,
Uzattığı karanfil.*

*Sen küçük kız, ver bir gazete,
Hangisi olursa olsun,
Öperdim ellerini kötüye çekilmese,
Çocukluğunu satıyorsun.*

diyor Behçet Necatigil.

Çiçek Pasajı'nın hikâyesini yapanlar kimler peki? Tarihte Ermeni ayaklanması olarak adlandırılan kanlı olaylar sırasında Kemaliye'de oturan Kâzım Efendi ailesi, Pasaj'ın hikâyesini başlatacak genç Haçik'in hayatını kurtarmasaydı, ne olurdu acaba? Aile, bu Ermeni çocuğunu çok seviyor, evlerindeki kuyuda gizliyorlar onu. Kuyuda yediriyor, içiriyorlar, canını kurtarıyorlar.

O yaşta, günlerce karanlık bir kuyuda, can korkusu içinde kalan Haçik'in hiç bilmediği İstanbul'a beş parasız gitme cesaretini gösterişini yadırgayamayız. Kuyudan kurtulduktan sonra Haçik, hemen yola koyuluyor. Beş parasız, en zorlu koşullar altında, bazen günlerce yürüyerek, bazen birilerine sığınarak ne yapıp yapıp varıyor İstanbul'a. Hemşeri dayanışması sonucu Dagüstasyon'un vestiyerinde bir iş buluyor ve başlıyor para biriktirmeye. Çevresindeki değişikliğin, olup bitenlerin titiz bir izleyicisi kuşkusuz. Bir

süre sonra Kâzım Efendi'ye haber uçuruyor, gelmesini söylüyor. Böylece borcunu da ödüyor.

İkisi kısa zamanda, önce dipteki çiçekçi dükkânından başlayarak yavaş yavaş bütün pasajı ele geçiriyorlar. Kemaliyeli hemşerileri art arda sökün ediyor. Garsonluk, komilik gibi işler veriyorlar onlara. Bu garsonlardan gözü açık olanlar da zamanla başka içki evlerinin patronları oluyorlar. Yeni garsonlar, yeni komiler Kemaliye'den durmaksızın geliyor. Bugün, onların işlettiği yerlerde ilk sahiplerin aile fotoğraflarına rastlayabilirsiniz.

Kadınla erkeğin düşüncede ve kavgada yan yana geldiği dönemde, Çiçek Pasajı'nın önemi artar. İki cinsin dostça konuşabildiği, edebiyat-sanat sorunları üstüne tartıştığı bulunmaz bir mekân olur. Kadınla erkek arasındaki düşünce, tavır dostluğunu, inanç birliğini Cemal Süreya'nın ünlü şiirinde okuyalım:

*Burda senin cesaretinden laf açmanın tam da sırası
Kalabalık caddelerde hürlüğü şarkısına katılırkenki
Padişah gibi cesaretti o, alımlı değme kadında yok
Aklıma kadeh tutuşların geliyor
Çiçek Pasajında akşamüstleri
Asıl yoksulluk ondan sonra başlıyor*

Pasaj'ın canlılığı, günümüze biraz yozlaşarak geldi. Tansiyon ölçenler masaların arasında dolaşıyor artık. Öğleüstü akordeonlar çalınıyor, Çingeneler oynuyor, lotarya çekiliyor. Ama bütün bunlar yansıyor günümüz sanatına, çakılıp kalıyor.

Oysa içki evlerinin üstünde yükselen sahipsiz yapılar, baştan beri aynı bırakılmışlık içinde. Edip Cansever'in "Tragedyalar"ındaki kişiler gibi durgun, kıpırtısız bakıyorlar sokağa. Camları kırık, çok odalı, çok geniş, çok yüksek tavanlı odalar bunlar. Önemli bir giz verecekmiş ya da kendi bırakılmışlıklarının, sahipsizliklerinin hesabını soracakmışçasına gururla dikeliyorlar.

Bir zamanlar bu evlerden birinde genç, güzel, dalgın bir paşa karısı yaşamış, sokağı pencereden gözlermiş. Bir keresinde, aşağıdaki yakışıklı midyeciyeye gitmiş gözü. Kocasını öldükten sonra, zamanın bütün engellemelerine karşı koyarak o midyeciyeye evlenmiş.

Bugün de, genç midyeciler artık paşa karılarının değil, 300 lira kira verenlerin gecelediği evlere, güvercinlerin sektiği, kedi yavrularının koşuşturduğu köhne çatılara o umutla bakıyor.

Çiçek Pasajı'nın sorusu bu: Savaşı eski, inatçı evler mi kazanacak? Hızlı, değişken, işgüzar, içki evleri mi?

Mart 1977